

УДК 347.78.033

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ВИКОНАВЦІВ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
THE LEGAL STATUS OF EXECUTANT ON UKRAINIAN LEGISLATION**

Рекун В.А.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
економіко-правового факультету
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Теличко О.А.,
*кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри правознавства
Криворізького економічного інституту
ДВНЗ «Криворізький національний університет»*

У статті розкривається поняття виконавець твору. Розкриваються особисті немайнові та майнові права виконавців творів. Визначаються обов'язки виконавців творів, які закріплені у чинному законодавстві. Наводяться пропозиції щодо вдосконалення правового статусу виконавця твору.

Ключові слова: виконавець твору, музичний твір, особисті немайнові права, майнові права, обов'язки виконавців творів.

В статье раскрывается понятие исполнитель произведения. Раскрываются личные неимущественные и имущественные права исполнителей произведения. Определяются обязанности исполнителей произведений, которые закреплены в действующем законодательстве. Предлагаются изменения по усовершенствованию правового статуса исполнителей произведений.

Ключевые слова: исполнитель произведения, музыкальное произведение, личные неимущественные права, имущественные права, обязанности исполнителей произведений.

In the article elucidate the concept of executant. Revealed moral and economic rights of executant. Defines the responsibilities of executants, which are enshrined in the law. Proposes changes to improve the legal status of the executant.

Key words: executant, musical works, moral rights, property rights, obligations of the works.

Постановка проблеми. Літературно-художня діяльність є одним з популярних видів творчої діяльності. Особливе місце у сфері художньої творчості займає виконання творів. Декламація, гра, спів та інші види виконань заставляють глядачів відчувати, переживати героям та викликають почуття. Виконавська діяльність у сфері авторського та суміжних прав займає належне місце. Права виконавців закріплені на рівні норм міжнародного законодавства, чинного законодавства України, але разом з цим стрімкі зміни у суспільстві, поява нових способів розповсюдження творів вимагають постійного вдосконалення норм чинного законодавства з урахуванням світового досвіду в цілому та досвіду окремих країн зокрема. Це стосується, зокрема, строків дії майнових прав на виконання, забезпечення засобів охорони суміжних прав та протидії піратству у музичній сфері та інших проблем.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Правовий статус виконавця як предмет наукового дослідження набув популярності у науковій літературі протягом останніх двох століть, поштовхом для чого була поява засобів фіксації та відтворення звуків, а також формування норм міжнародного законодавства про суміжні права. Серед основних дослідників слід відзначити С. В. Бондаренко, Д. Липчик, Н. М. Мироненко, С. А. Сударикова, О. І. Харитонову, В. А. Хохлова, О. О. Штефан, Р. Б. Шишку та інші. Стрімкі зміни у сфері засобів фіксації, відтворення та розповсюдження музичних творів, свідчать про необхідність постійного дослідження статусу виконавця, з врахуванням сучасних тенденцій розвитку суспільства.

Мета статті. Метою даної статті є визначення правового статусу виконавця у правовідносинах з авторського права та суміжних прав, дослідження прав та обов'язків, які відповідно надаються та покладаються на нього відповідно до норм чинного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статті 450 ЦК України [1], статей 36 та 37 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [2] суб'єктами суміжних прав, як і суб'єктами авторського права, можуть бути фізичні та юридичні особи, які поділено на дві групи: первинні суб'єкти, які безпосередньо створюють об'єкти права, та похідні суб'єкти, які набувають майнових прав на відповідний об'єкт відповідно до договору чи закону.

Виконавець твору є первинним суб'єктом суміжних прав. До кола вторинних суб'єктів належать особи, які набули прав відповідно до договору або закону, зокрема: спадкоємці виконавців та особи, яким на законних підставах передано суміжні майнові права щодо виконання.

При визначенні обсягу прав, що належать суб'єктам, слід відзначити, що найповніший обсяг прав має первинний суб'єкт права, його відношення до об'єкта авторського права чи суміжних прав є найповнішим утіленням особи в об'єкті. Його влада над об'єктом полягає в належності йому всіх абсолютних чи виключних майнових, так і немайнових правомочностей суб'єкта. Йому також належить винагорода за так звану «приватну копію», за використання виконань тощо. правонаступник первинного суб'єкта має меншу владу над об'єктом, адже йому не належить немайнове право на об'єкт. Крім того, з моменту переходу майнового авторського чи суміжних прав у нього виникає низка обов'язків, що кореспондують немайновим правомочностям первинного суб'єкта. Первинний суб'єкт майнових авторських прав втрачає майновий зв'язок зі створеним об'єктом з моменту відчуження [3 с. 118-124].

При визначенні термінів «виконавець» у Законі України «Про авторське право і суміжні права» враховано відповідні норми міжнародного права. Виконавцем може

бути тільки фізична особа – громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства.

Так, виконавець – це актор (театру, кіно тощо), співак, музикант, танцюрист або інша особа, яка виконує роль, співає, читає, декламує, грає на музичному інструменті, танцює чи будь-яким іншим способом виконує твори літератури, мистецтва чи твори народної творчості, циркові, естрадні, лялькові номери, пантоміми тощо, а також диригент музичних і музично-драматичних творів [4, с. 152]. Також до цієї категорії можна віднести колективи, які виконують аналогічні дії (наприклад, хори, оркестри, різноманітні музичні колективи). Іноді до групи суб'єктів суміжних прав відносять диригентів (наприклад, в Україні) або продюсерів аудіовізуальних творів (наприклад, в ЄС).

Слід звернути увагу, що в законодавстві деяких зарубіжних країн дається чітке визначення поняття виконавець і визначається склад осіб, що відносяться до виконавців. Наприклад, відповідно до ст. 1313 ЦК РФ під виконавцем розуміється громадянин, творчою працею якого створене виконання:

- артист-виконавець, тобто актор, співак, музикант, танцюрист, або інша особа, яка виконує роль, читає, декламує, співає, грає на музичному інструменті або іншим чином бере участь у виконанні твору літератури, мистецтва або народної творчості, зокрема естрадного, циркового або лялькового номера;
- режисер-постановник спектаклю, тобто особа, що здійснила постановку театрального, циркового, лялькового, естрадного або іншого театраль-но-видовищного уявлення;
- диригент [5, 6].

Причини, за яких режисер-постановник спектаклю віднесений до володарів тільки суміжних прав – виключно суб'єктивні, оскільки на практиці добре відоме значення режисера як людини, творчисть якого по суті і створює спектакль; імена наших театрів є імена перш за все режисерів. Проте, в Росії, на відміну від низки країн діяльність режисера (постановника), не визнається об'єктом авторського права, він володіє лише суміжними правами [7, с. 190].

Відповідно до чинного законодавства України, на відміну від російського законодавства, режисер-постановник визнається суб'єктом авторського права. Підхід українського законодавця щодо визначення його статусу є більш прогресивним [8, с. 20].

Відповідно до статті 19 Міжнародної конвенції про охорону прав виконавців, виробників фонограм та організації мовлення (Римська конвенція), її норми не поширюються на виконавців аудіовізуальних творів. Відповідно, норма пункту 3 статті 39 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлює, що у разі, коли виконання використовується в аудіовізуальному творі, вважається, що виконавець передає організації, яка здійснює виробництво аудіовізуального твору, або продюсеру аудіовізуального твору всі майнові права на виконання, якщо інше не передбачено договором.

Правосуб'єктність виконавця визначається положеннями ЦК України. Виконавець як суб'єкт суміжних прав при здійсненні майнових прав інтелектуальної власності повинен мати цивільну дієздатність, обсяг якої встановлюється ЦК України і може бути обмежений виключно у випадках, встановлених чинним законодавством. Особа, яка має часткову цивільну дієздатність (не досягла 14 років), самостійно здійснює свої особисті немайнові права на виконання відповідно до п. 2 частини першої ст. 31 ЦК України. Самостійне здійснення майнових прав інтелектуальної власності на виконання можливе за неповної цивільної дієздатності особи (віком від 14 до 18 років) відповідно до п. 2 частини першої ст. 32 ЦК України.

Здійснення суміжних прав виконавця можливо за умови дотримання авторського права автора на твір, що виконується, якщо строки дії авторського права не вичерпано і твір не є суспільним надбанням [9, с. 181].

Особливості положення виконавця викликали до життя декілька теорій, що пояснюють суть його прав: від теорії прирівнювання його прав до звичних авторських до визнання виконавця лише переробником первинного твору і навіть звичайним працівником, що здійснює трудові обов'язки у відносинах з відповідним працедавцем (тобто видовищною установою – театром, цирком і ін.) [10, с. 319].

Оскільки виконавці лише «утілюють» твори, а не «створять» їх, в зарубіжній літературі іноді говорять про «другорядність» прав виконавців [11, с. 513]. Але така принижуюча оцінка творчості виконавців ніякого ефекту на їх правовому статусі не позначається і позначатися, на наш погляд, не повинна. Більш того, система захисту їх майнових інтересів, що склалася, бачиться надійнішою в порівнянні із захистом прав авторів основних творів. Поза сумнівом, також, що права виконавців не залежать і від долі прав авторів виконаних творів (наприклад, якщо буде визнано, що автором є інша особа).

За виконавцями чинне законодавство визнає як особисті немайнові, так і майнові права.

У зв'язку з тим, що виконавці здійснюють артистичну діяльність особистого характеру, законодавство передбачає низку прав, які захищають їх особу. Ці права не визнаються за двома іншими категоріями володільців суміжних прав (виробниками фонограм і відеограм, організаціями мовлення), оскільки їхня діяльність має технічний та організаційний характер.

Особисте немайнове право виконавця будується за тією ж схемою, що й відповідне право автора, з деякими особливостями, зумовленими відмінностями, що існують між двома категоріями прав. Зазвичай законодавства визнають за виконавцями право на ім'я і право на захист виконання від будь-якого спотворення або іншого посягання, здатного завдати шкоди честі та гідності виконавця [12, с. 228].

Міжнародне визнання особистого немайнового права виконавців діє з 2002 р., після вступу в силу Договору ВОІВ про виконання і фонограми. Відповідно до ст. 5 (1) країни можуть визнавати особисті немайнові права виконавців тільки відносно незаписаних виконань і виконань, записаних на фонограми. Проте навіть для таких виконань особисте немайнове право може не надаватися через характер використання виконання. Договір ВОІВ про виконання і фонограми не визнає безстроковим особисте немайнове право виконавців навіть для деяких видів виконань [13, с. 110-111].

Виконавцеві твору належать такі особисті немайнові права (стаття 38 Закону України «Про авторське право і суміжні права»:

- вимагати визнання того, що він є виконавцем твору;
- вимагати, щоб його ім'я або псевдонім зазначалися чи повідомлялися у зв'язку з кожним його виступом, записом чи виконанням (у разі, якщо це можливо);
- вимагати забезпечення належної якості запису його виконання і протидіяти будь-якому перекрученню, спотворенню чи іншій суттєвій зміні, що може завдати шкоди його честі і репутації.

Відповідно до ст. 452 ЦК України, майновими правами інтелектуальної власності на об'єкт суміжних прав є:

- право на використання об'єкта суміжних прав;
- виключне право дозволяти використання об'єкта суміжних прав;
- право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта суміжних прав, у тому числі забороняти таке використання;
- інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Переліки способів використання виконання, фонограми, відеограми та передачі організації мовлення чітко визначаються законодавством і не підлягають довільному розширенню на відміну від авторського права [14, с. 93].

Виконавцеві належать виключні права на використання його виконання відповідно до закону. Крім випадків, зазначених законом, будь-які фізичні або юридичні особи можуть використовувати виконання тільки за договором із правоволодільцем або іншою уповноваженою особою, у тому числі організацією управління майновими правами виконавців на колективній основі. Охорона, надавана виконавцям, жодним чином не зачіпає і не завдає шкоди охороні авторських прав на твори науки, літератури та мистецтва. Майнові інтереси виконавця забезпечують шляхом закріплення за ним права на використання виконання у будь-якій формі, у тому числі права на одержання винагороди за кожний вид використання виконання.

Виключне право виконавця на використання виконання означає право здійснювати, дозволяти або забороняти такі дії:

- сповіщати виконання без використання запису виконання шляхом передачі за допомогою безпроводових засобів, по проводах (кабелю) або за допомогою інших аналогічних засобів (право на передачу незаписаного виконання);
- записувати раніше не записане виконання (право на запис);
- відтворювати запис виконання (право на відтворення);
- розповсюджувати оригінал або примірники запису виконання будь-яким способом, у тому числі шляхом продажу (право на розповсюдження);
- здавати у прокат оригінал або примірники запису виконання (право на здавання у прокат);
- сповіщати запис виконання шляхом передачі за допомогою безпроводових засобів, по проводах (кабелю) або за допомогою інших аналогічних засобів (право на передачу запису виконання);
- доводити до загального відома запис виконання (право на доведення до загального відома запису виконання);
- ретранслювати виконання або запис виконання (право на ретрансляцію).

Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на виконання спливає через п'ятдесят років, що відліковуються з 1 січня року, наступного за роком здійснення першого запису виконання, а за відсутності такого запису – з 1 січня року, наступного за роком здійснення виконання. У країнах ЄС строк дії суміжних прав виконавців музичних творів продовжено до 70 років.

Визначивши права та строк їх чинності, слід звернути увагу на обов'язки виконавців твору. Основним обов'язком є дотримання при виконанні авторських прав на твір, що виконується. У науковій літературі [15, с. 45-50; 16, с. 31-44] та правозастосовчій практиці існує багато прикладів коли за недотримання авторських прав настає відповідальність, наприклад цивільно-правова у формі стягнення завданої шкоди [17, с. 34-41].

Крім цього, певні заборони та обов'язки виконавців закріплюються у спеціальних актах законодавства. Наприклад, відповідно до статті 3 Закону України «Про гастрольні заходи в Україні» [18] при проведенні гастрольних заходів не допускаються заклики до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди війни, тероризму й екстремізму. Не допускається проведення гастрольних заходів, що пропагують порнографію, культ насильства й жорстокості, виробництво та вживання наркотиків і психотропних речовин.

При виконанні ролей у театральних постановках, виконавці повинні дотримуватися ролей. Відповідно до статті

25 Закону України «Про театри і театральну справу» [19] постановник, реалізуючи право захисту театральної постановки від спотворень, може вимагати призупинення її публічного виконання з метою відновлення художнього вирішення театральної постановки.

У зарубіжній правовій літературі підкреслюється необхідність пошуку справедливого, тобто законного, компромісу між трьома категоріями конкуруючих інтересів в інтелектуальній сфері: автора, підприємств, що експлуатують твір, і широкій громадськості. Виділяють дві форми обмеження авторських і суміжних прав, що вводяться в інтересах суспільства:

- допускають вільне і безкоштовне використання творів і об'єктів суміжних прав;

- допускають використання творів без згоди правовласника, але з виплатою винагороди (так звані недобровільним ліцензії).

Вільне відтворення творів відповідно до п. 2 ст. 9 Бернської конвенції можливо, якщо воно: відноситься лише до певних, особливих випадках; не завдає шкоди нормальному використанню твору; не обмежує необґрунтованим способом законні інтереси автора.

Вперше особливо гостро проблема забезпечення легальності використання творів, права на які належать

безлічі правовласників, проявила себе в музичній сфері та сфері шоу-бізнесу. Багато користувачів (організатори концертів, радіокомпанії тощо) в силу специфіки своєї діяльності змушені оперативним чином використовувати велику кількість різних музичних творів малих форм, або малих прав (пісні, мелодії, музичні фрагменти), що мають на увазі широке коло правовласників.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Проведене дослідження свідчить, що в чинному законодавстві України закріплені права інтелектуальної власності, що виникають на виконання відповідно до міжнародних норм та стандартів. Обов'язки, що покладаються на виконавців творів визначені в окремих нормативно-правових актах та пов'язані з дотриманням авторських прав на твір, що виконується та з дотриманням моральних засад суспільства при здійсненні публічних виконань. Потребує гармонізація норм законодавства України щодо строків дії майнових прав виконавців з законодавством країн Європейського Союзу, де було продовжено дію на більш тривалий термін. Чисельні порушення, що виникають у цій здійсненні та поширення виконань, свідчать про певні проблеми у створенні дієвого механізму захисту прав виконавців, що потребує вдосконалення та може бути предметом наступних наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 13 від 29.03.94 р.
3. Калениченко П. А. Проблеми розмежування договорів про розпорядження майновими авторськими і суміжними правами в музичному шоу-бізнесі України // Часопис Київського університету права. – 2007. – № 3. – С. 118–124.
4. Бондаренко С. В. Авторське право та суміжні права. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. – 288 с.
5. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации (постатейный). Часть четвертая / Э. П. Гаврилов, О. А. Городов, С. П. Гришаев [и др.]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 784 с.
6. Комментарий к четвертой части Гражданского кодекса Российской Федерации (постатейный). Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постатейными материалами и практическими разъяснениями. / Под ред. И. А. Близнаца, А. Ю. Ларина. – М. : Книжный мир, 2008. – 576 с.
7. Хохлов В. А. Авторское право: законодательство, теория, практика. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – 288 с.
8. Слободян С. А. Исполнитель как субъект права интеллектуальной собственности // Право интеллектуальной собственности. – 2009. – № 3. – С. 16–21.
9. Право інтелектуальної власності : Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України / За заг. ред. М. В. Паладія, Н. М. Мироненко, В. О. Жарова. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 432 с.
10. Липчик Д. Авторское право и смежные права / пер. с фр.; предисловие М. Федотова. – М. : Ладомир, Издательство ЮНЕСКО, 2002. – 788 с.
11. Бентли Л., Шерман Б. Право интеллектуальной собственности: Авторское право. – СПб., 2004. – 535 с.
12. Право інтелектуальної власності : акад. курс : підручн. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. ; за ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. – 696 с.
13. Судариков С. А. Право интеллектуальной собственности : учебн. – М. : Проспект, 2009. – 368 с.
14. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування : монографія / кол. авторів: Дроб'язко В. С., Міндул А. В., Орлюк О. П., Тверезенко О. О., Штефан О. О., та ін. ; за заг. ред. д.ю.н. О. П. Орлюк. – К. : ТОВ «Лазурит-Поліграф», 2009.
15. Попов Р. Нарушение авторских прав публичным воспроизведением музыкальных произведений // Право и экономика. – 2011. – № 7. – С. 45–50.
16. Стригунова Д. П. Исключительное право на произведение // Современное право. – 2011. – № 7. – С. 95–100.
17. Богданова О. Взыскание компенсации внедоговорного вреда как способ защиты авторских прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. – 2011. – № 9. – С. 31–44.
18. Про гастрольні заходи в Україні : Закон України від 10.07.2003 р. № 1115-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 7 від 13.02.2004. – Ст. 56.
19. Про театри і театральну справу : Закон України від 31.05.2005 р. № 2605-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26 від 30.06.2005 р. – Ст. 350.